THE ROLE OF COUNTRYSIDE TOURISM IN THE NORTH HUNGARIAN REGION, WITH PARTICULAR REGARD TO REGIONAL DEVELOPMENT IN THE LIGHT OF AGRICULTURAL AND REGIONAL POLICY FOR 2007-2013

By:
DÁVID, LÓRÁNT – TÓTH, GÉZA – KELEMEN, NÓRA – KINCSES, ÁRON

Keywords: countryside tourism, village accommodation, commercial hospitality, statistical analysis, competitiveness.

Of northern Hungary's three regions, the role of private accommodation is most significant in the county of Borsod-Abaúj-Zemplén where 50.5% of catering establishments can be found, followed by Heves with 41.6% and Nógrád with 7.9%. Examination of 2005 data shows that the distribution of private accommodation rooms is territorially rather uneven. Village accommodation constitutes 58% of private accommodation rooms, based on the 2005 data, which is at variance with distribution nationally. With regard to most of the indicators, we established that in many respects the socio-economic development and processes of settlements boasting accommodation and private accommodation in the region's counties are unfavourable, in comparison to the average for countryside settlements with such accommodation. This fundamentally determines the future of local tourism.

Territorially, four large convergences can be set apart, where the ratio of private accommodation to population is prominently high: the Aggtelek territory, Zemplén, Mátra-Bükk and the area around Tisza-tó. Of the three counties, the number of guest-nights in 2005, in comparison to 2000, only fell in Nógrád, while the other two counties experienced growth in excess of the regional average. In commercial hospitality, by comparison, while the number of guest-nights in the countryside fluctuated significantly but fundamentally stagnated, in the region there is a slow, constant fall.

In the years under examination differentiation took place in Borsod-Abaúj-Zemplén and Heves counties, while there was a small degree of equalisation in Nógrád. Comparing the three counties, the greatest territorial differences can be found in Borsod-Abaúj-Zemplén, while the paths of Heves and Nógrád counties have diverged, having started from similar positions. Owing to this process, in terms of private accommodation guest-nights much greater territorial differences can be found in Heves County than in Nógrád.

Of settlements with private accommodation, only four can be characterised as having complex competitive advantages from a tourism viewpoint, while 46 have competitive advantages comprising multiple factors. In terms of private accommodation these are also the region's most determinant settlements in the long-term. Unfortunately the majority of settlements with private accommodation suffer from competitive disadvantages. According to our investigation, range and utilisation represent significant problems. There are many settlements where, above and beyond this the aging of the settlement is also a determining factor, which influences the future processes of private accommodation.

Examining the socio-economic correlations of private accommodation, it can be said that neither demographics nor social criteria have a serious effect on the projected number of private accommodation rooms and guest-nights per 1000 inhabi-

tants. That is to say, a suitable socio-demographic environment was not a condition for the establishment of such accommodations, and these accommodations are not able to create this environment even though, in terms of the future, the demographic situation is a determining factor in local tourism. With the complex economic variable, the situation is no longer so clear cut. We established that the above average ratio of private accommodation is coupled with average economic volume, while above average economic performance produces average private accommodation data at the settlement level. It can be assumed that a stronger economic presence in tourism is more strongly related to commercial accommodation numbers than to increases in the number of private accommodations, although we did not analyse this relationship in this research. Nevertheless, a strong potential for private accommodation does not have any determining economic power. The conclusion to be drawn from this investigation is that private accommodation can be found under all external circumstances, not only where a "theoretically" suitable environment is guaranteed.

A VIDÉKI TURIZMUS SZEREPE AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁG RÉGIÓBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VIDÉKFEJLESZTÉSRE A 2007-13. ÉVI AGRÁR- ÉS VIDÉKPOLITIKA TÜKRÉBEN

DÁVID LÓRÁNT dr. – TÓTH GÉZA dr. – KELEMEN NÓRA – KINCSES ÁRON

Kulcsszavak: vidéki turizmus, falusi szállásadás, fizetővendéglátás, statisztikai elemzés, versenyképesség.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Észak-Magyarország három megyéje közül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legjelentősebb a magánszállásadás szerepe, a vendéglátók 50,5%-a található itt, Hevesben 41,6%-a, miközben Nógrád megyében 7,9%-a. Észak-Magyarország magánszállás férőhelyeinek eloszlása a 2005-ös adatokat vizsgálva területileg meglehetősen egyenlőtlen. A magánszálláshelyeken belül a 2005-ös adatok alapján a falusi szállásadás szálláshelyei 58%-ot tesznek ki, mellyel a régió eltér az országos megoszlástól. A legtöbb mutató vonatkozásában megállapítottuk, hogy a régió megyéinek falusi szállásadással, illetve magánszállásadással rendelkező települései társadalmi-gazdasági fejlettsége, illetve folyamatai sok tekintetben kedvezőtlenebbek az ilyen szállásadással rendelkező települések vidéki átlagánál, mely alapvetően meghatározza a helyi idegenforgalom jövőjét.

Területileg lényegében négy nagy csomópontot lehet elkülöníteni, ahol a magánszállások népességre vetített aránya kiugróan magas: Aggtelek térsége, Zemplén, Mátra-Bükk térség és a Tisza-tó környéke. A falusi szállásadásban a három megye közül csak Nógrádban csökkent a vendégéjszakák száma 2000-hez képest 2005-ben, míg a másik két megyében a vidéki átlagot meghaladó növekedés történt. A fizetővendéglátásban ezzel szemben míg vidéken a vendégéjszakák száma jelentős mozgások mellett lényegében stagnált, addig a régióban lassú, folyamatos a csökkenés.

A vizsgált években Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben differenciálódás, Nógrád vonatkozásában viszont kismértékű kiegyenlítődés játszódott le. A három megyét összehasonlítva a legnagyobb területi különbségeket Borsod-Abaúj-Zemplénben találjuk, s a nagyjából hasonló alaphelyzetből induló Heves és Nógrád megyék pályái elváltak egymástól. E folyamatnak köszönhetően Heves megyében a magánszállások vendégéjszakái vonatkozásában jóval nagyobb területi különbségeket találunk, mint Nógrádban.

A magánszállásadással rendelkező települések közül csak 4 jellemezhető komplex versenyelőnnyel idegenforgalmi szempontból, míg 46 többtényezős versenyelőnnyel. E települések hosszabb távon is a régió legmeghatározóbb települései magánszállásadás vonatkozásában. Sajnálatos módon a magánszállásadással rendelkező települések többsége versenyhátrányos. Vizsgálatunk szerint igen nagy problémát jelent az elterjedtség és a kihasználtság. Nagyon sok olyan település van, ahol ezeken kívül még a település elöregedése is meghatározó, mely befolyásolja a magánszállásadás jövőbeli folyamatait.

A magánszállásadás társadalmi-gazdasági összefüggéseit vizsgálva elmondható, hogy a magánszálláshelyek 1000 lakosra vetített számára és a vendégéjszakákra a demográfiai és a szociális ismérvek nincsenek komolyabb hatással. Azaz ilyen szálláshelyek létesítésének nem volt feltétele a megfelelő szociális-demográfiai környezet, illetve ezek a szálláshelyek nem képesek megteremteni ezt a környezetet, bár a demográfiai helyzet meghatározó a helyi idegenforgalom jövője szempontjából. A komplex gazdasági változóval már nem ilyen egyértelmű a helyzet. Azt állapítottuk meg, hogy az átlagnál magasabb magánszálláshely-arány átlagos gazdasági volumennel párosul, míg az átlag feletti gazdasági teljesítés átlagos magánszállás adatokat ad településszinten. Feltételezhetően az erősebb gazdasági jelenlét az idegenforgalomban nem a magánszálláshelyek számának növekedésével, hanem a kereskedelmi szálláshelyek számával van szorosabb kapcsolatban, de ezt az összefüggést ebben a kutatásban nem elemeztük. Az erős magánszálláshely potenciálnak pedig nincsen meghatározó gazdasági ereje. A vizsgálatokból az a tapasztalat vonható le, hogy a magánszálláshelyek minden külső körülmények között megtalálhatóak, nemcsak az „elméletileg" megfelelő környezet biztosítása esetén.

A VIDÉKI TURIZMUS

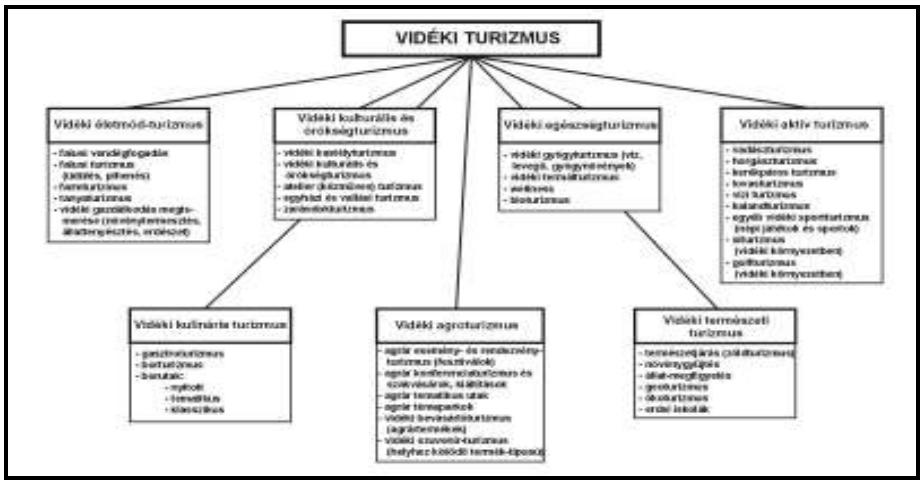
A vidéki (Magyarországon legelterjedtebb elnevezéssel falusi, az Európai Unióban *rural tourism*) turizmus történeti gyökereit Magyarországon a XIX. századra vezetik vissza. A modern értelemben vett falusi turizmus megjelenése az 1990-es években szervesen és közvetlenül összekapcsolódott a vidék és a mezőgazdaság helyzetének gyökeres megváltozásával és átértékelődésével. A falusi turizmus reneszánsza felfogható vidéki családok újító törekvéseként a rendszerváltozás utáni társadalmi átmenet kihívásaira. A spontán fejlődés után a vidéki turizmus az ezredfordulótól fokozatosan átkerült egy fejlettebb szakaszba. Így ma már több mint mikrojelenség. Átfogó jelentősége ma már nem a turizmus választékbővítő kínálatában, néhány ezer család jövedelemkiegészítő tevékenységében, hanem abban az új szervezési és együttműködési mintateremtő folyamatban, az emberi és társadalmi tőke mozgósításában, hálózatszervezésben mérhető, amelyen keresztül a vidékfejlesztéshez szükséges értékeket gyorsabban, sikeresebben fogadnak be a helyi társadalomban. Mára a turizmus ágazat is beemelte a falusi turizmust a többi turizmusfor-

mával egyenjogú taggá, szerepének tényleges kutatásával azonban mindmáig adósak vagyunk (*Kovács, 2003*).

A vidéki turizmus értelmezése és elnevezései a magyar szakirodalomban feldolgozottnak tekinthetők (*Kovács é.n.*). A vidéki turizmus (rural tourism) értelmezésünkben nem egy konkrét turizmustípus, hanem turizmusfajták és csoportok egyfajta halmazának tekinthető, amely a vidéki élmény teljességét nyújtja, általános és egyedi elemek kellően strukturált, a természetességen és a tradíciókon alapuló diverzifikált kínálatát jelenti. A részben vagy egészben benne szereplő turizmusfajták és csoportok vidéki környezetben, vidéki jellegű fogadókapacitással, vidékre jellemző szolgáltatásokat kínálnak komplex termékként vagy termékelemként (*Fehér – Kóródi, 2007*). A könnyebb áttekinthetőség kedvéért ezeket egy összefoglaló ábrán mutatjuk be (1. ábra). Meggyőződésünk, hogy a kérdés ezzel közel sem tekinthető lezártnak, de a további tipizálási törekvésekhez támpontot adhat (*Dávid, 2007*).

1. ábra

A vidéki turizmus tipizálása

Forrás: Dávid, 2007

A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSE

A kutatás célja a vidéki turizmus gazdasági szerepének, valamint fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata Észak-Magyarországon (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye), különös tekintettel a vidékfejlesztésben betöltött szerepére. Az idegenforgalomnak, mint a nemzetgazdasági ágakon átívelő tevékenységnek a mérésére hosszú idő óta fennáll az igény nemzetközi és hazai viszonylatban egyaránt. Mivel a turizmus bonyolult hatásokat gyakorol a gazdaság fejlődésére, ez a feladat igen nehéz. Különösen igaz ez a vidéki turizmusra, amelynek mérése, súlyának megítélése nagyon komplex vizsgálatsorozatot igényel regionális szinten is. A kutatás feladata így a vidéki turizmus gazdasági növekedésre, foglalkoztatásra és vidékfejlesztésre gyakorolt hatásainak kimutatása, a gazdaságon belüli hatásainak körülírása. A földrajzi célterület (kutatási terület) Észak-Magyarország, amely véleményünk szerint egy ideáltipikus modellterület, vagyis alkalmas a vidéki turizmussal kapcsolatos kutatások elvégzésére, s az itt feltárt következtetésekből általános, az egész vidékre vonatkozó megállapítások szűrhetők le.

A RÉGIÓ MAGÁNSZÁLLÁSADÁSÁNAK ÁLTALÁNOS BEMUTATÁSA

A 110/1997. (VI.25.) sz. Korm. rendelet hozzájárult a fizetővendéglátás és a falusi szállásadás mint magánszállásadás fellendüléséhez, és ez mára az idegenforgalom számottevő tényezőjévé vált. E kormányrendelet értelmében lehetőség nyílt a lakások, üdülők és egyéb épületek idegenforgalmi célú üzletszerű hasznosítására, fizetővendéglátás és falusi szállásadás formájában. A falusi szállásadás szélesítése érdekében folyamatosan szükséges ugyanakkor a 110/1997. (VI. 25.) Korm. rendelet felülvizsgálata. Időközben ugyanis egyes községek pl. városi rangot kaptak, és változhat a kiemelt üdülőhelyi besorolás is.

A falusi és agroturisztikai szolgáltatásokat illetően a vidéki turizmus terjedését és jelentőségét jól mutatja, hogy

2005-ben az Európai Unióban 150 millió eurós bevételt hozott a vidéki gazdaságnak. Magyarországon több mint 7000, a falusi turizmussal foglalkozó szolgáltató működik. Ez a szám csak a szállásadással foglalkozókat foglalja magában, mindezidáig hiányzott ugyanis a szálláson kívüli falusi turisztikai tevékenység szabályozása. Olyan tevékenységekről van szó, mint például a kézműves termékek értékesítése, a népművészeti hagyományokhoz, a kézműves és építészeti értékekhez kapcsolódó rendezvények megszervezése. A magyar kormány 2007. június 6-án elfogadott rendelete ezeket a tevékenységeket is szabályozza, ezek a turisztikai tevékenységek is végezhetők lesznek alkalomszerűen, kiegészítő jövedelem szerzéseként.

2005-ben közel 43 ezer magánszálláshely volt Magyarországon, ennek 6,2%-a Észak-Magyarországon található, szám szerint 2667. (Itt kell megjegyezni, hogy Dél-Dunántúlon található az ország magánszálláshelyeinek 45%-a, ami jelentősen meghatározza és felfelé módosítja a vidéki átlagot.) Észak-Magyarország három megyéje közül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legjelentősebb a magánszállásadás szerepe, a vendéglátók 50,5%-a található itt, Hevesben 41,6%, miközben Nógrád megyében 7,9%. Ez azt jelentette, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 149 településen találunk magánszállásadást, ami a megye településeinek 42%-át teszi ki. Heves megyében 68 településen foglalkoznak magánszállásadással, ami a megye településeinek 57%-a, míg Nógrádban 59 településen, ez 46%-a a megye településeinek.

A magánszállásadás falusi szállásadás és fizetővendéglátás formájában történhet. Észak-Magyarország 2667 magánszállásadó helyéből 1698 falusi szállás, 969 pedig fizetővendéglátás. Az országos átlaghoz és a többi régióhoz képest egyedüli a magánszállásadóhely két típusának ilyen aránya. Magyarországon 2005-ben a magánszállásadóhelyek 17%-a tartozott a falusi vendéglátóhelyek kategóriájába, 82%-át a fizetővendéglátás vendéglátói tették ki. Észak-Magyarországon 64%-ot a falusi, 36%-ot pedig a fizetős vendéglátóhelyek képviseltek. (Magyarország többi régióját is az országos és vidék átlagához hasonló arány jellemezte, a falusi szállásadás 8-32%-ot, a fizetővendéglátás 68-92%-ot tett ki.)

Észak-Magyarország 604 településén 1 261 500 ember élt 2005-ben. A legtöbben, 76% 2000 fő alatti településen.

1. táblázat

Települések szerkezete népesség-kategóriák szerint Észak-Magyarországon

(M. e.: %)

Népesség-kategória	Magánszállásadás	Ebből:	
		Falusi szállásadás	Fizetővendéglátás
–200	11,6	13,0	0,0
200– 499	19,6	22,0	0,0
500– 999	22,2	24,8	0,0
1 000– 1 999	22,9	24,8	7,4
2 000– 4 999	16,4	15,4	25,9
5 000– 9 999	1,8	0,0	11,1
10 000–19 999	2,9	0,0	29,6
20 000–	2,5	0,0	25,9
Összesen	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Falusi szállásadás 84,6%-a 2000 fő alatti településeken működött 2005-ben. 500–2000 fő közötti településeken a legjellemzőbb a falusi szállásadás (1. táblázat).

A fizetővendéglátás a városokban és a kiemelt gyógy- vagy üdülőhelyeknek minősített községekben jellemző, míg a falusi szállásadás a vidéki településeken és a már kialakult tanyás térségekben.

Falusi szállásadás Észak-Magyarország 308 településén, 1698 helyen zajlott, vagyis a régió településeinek több mint felén. Magyarországon összesen 7341 falusi szállásadóhely működött 2005-ben, aminek 23%-a Észak-Magyarországon található. Ebben a három megyében a legjelentősebb az egész országban a falusi szállásadás típusa. (Mint már említettük, a magánszállásadáson belül Észak-Magyarországon ennek a kategóriának sokkal nagyobb az aránya, mint Magyarország más régióiban.) A régió három megyéje közül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 804, Hevesben 704, míg Nógrádban 180 vendéglátóhely működött falusi szállásadásként. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 133 településen található ez a típusú vendégfogadás, Hevesben 61, míg Nógrádban 55 településen foglalkoznak falusi szállásadással. Bogácson, Poroszlón, Noszvajon, Egerszalókon, Szihalmon, Bükkszéken és Hollókőn a legjelentősebb a falusi szállásadás Észak-Magyarországon a vendéglátók számát tekintve (2. táblázat).

2. táblázat

Magánszállásadás és annak két típusa Észak-Magyarország három megyéjében, 2005

Megnevezés	Észak-Magyarország	Ebből		
		Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Heves megye	Nógrád megye
Települések száma	604	356	119	129
Ebből:				
Magánszállásadással rendelkező	276	149	68	59
Ebből:				
Falusi szállásadás	249	133	61	55
Fizetővendéglátás	27	16	7	4

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

A fizetővendéglátás aránya sokkal csekélyebb, mint a falusi szállásadásé a régióban. Magyarországon 35 540 helyen foglalkoztak ezzel, és ennek csupán 2,7%-a (969 hely) található Észak-Magyarországon 2005-ben. Ez azt jelenti, hogy a fizetővendéglátás aránya a régiós átlag 19%-a, míg a vidékinek 20%-a. (Az országban Dél-Dunántúlon, azon belül is Somogy megyében a legjelentősebb a fizetővendéglátás, ebben a régióban található ennek a típusú szállásadásnak a fele. Somogy megyében több mint 15 ezer fizető vendéglátóhely működött, ez 42%-a az országosnak.) Észak-Magyarországon 27 településen foglalkoztak fizetővendéglátással.[1] Megyei szinten Heves megyében a legjelentősebb a fizetővendéglátás, mivel 7 településen 406 helyen működött ilyen típusú idegenforgalmi szolgáltatás. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 532, Nógrádban pedig csupán 31 fizető vendéglátó egység mű-

[1] *Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*: Gönc, Kazincbarcika, Mezőcsát, Ózd, Nyékládháza, Szendrő, Borsodnádasd, Encs, Putnok, Pálháza, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Tokaj, Tiszaújváros, Miskolc, Sárospatak és Mezőkövesd településeken, *Hevesben*: Hatvan, Parád, Heves, Gyöngyös, Kisköre, Szilvásvárad és Eger, *Nógrádban*: Balassagyarmat, Bátorterenye, Salgótarján és Pásztó településeken foglalkoznak fizetővendéglátással.

ködött 2005-ben, ez utóbbi a legkevesebb az egész országban. A fizetővendéglátás a turisztikai szempontból frekventált, a széles közönség előtt jól ismert településeken koncentrálódott Észak-Magyarországon.

Fizetővendéglátást az apró falvakban – 1000 fő alatti településeken – egyáltalán nem találunk Észak-Magyarországon. Ez a fajta vendéglátás a 10 ezer és 20 ezer fő közötti településeket jellemezte leginkább.

TÁRSADALMI-GAZDASÁGI VIZSGÁLATOK

A továbbiakban arra kerestük a választ, hogy milyen a vizsgált megyék, s azon belül a magánszállással érintett települések általános társadalmi-gazdasági fejlettsége.

Kutatásunkban először a régió általunk legfontosabbnak vélt mutatóit hasonlítottuk a vidéki átlaghoz. (Azért nem az országos átlaghoz, mivel Budapest adatai sok tekintetben olyan kiugróak, hogy jelentősen növelik az országos átlagot, s így a vidéki összehasonlítás megtételében kevésbé célszerű alkalmazása.)

Mint a 3. táblázatban látható, Borsod-Abaúj-Zemplén népsűrűsége kicsivel magasabb, mint a vidéki átlag, míg a többi megyéé ettől elmarad. A népesség csökkenése mindhárom megyében magasabb a vidéki átlagnál. A korszerkezet kapcsán látható, hogy egyedül Borsodban magasabb a 15 évnél fiatalabbak, és alacsonyabb a 60 éves és annál idősebbek aránya a vidéki átlagnál. (Ennek oka vélhetően a roma etnikum magas arányában keresendő.) Az elmúlt 6 évet tekintve csak Heves megyében látható pozitív vándorlási egyenleg, míg a többi megyét elvándorlás jellemezte. A gazdasági aktivitás viszonylagosan alacsony voltát jellemzi az a tény, hogy a vállalkozássűrűség (100 lakosra jutó működő vállalkozások száma) mindhárom megyében alacsonyabb a vidéki átlagnál. Hasonlóan kedvezőtlen tény a magas munkanélküliségi arány (a nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes korú népességből) és az alacsony egy főre jutó jövedelem.

3. táblázat

A régió megyéinek és a vidék legfontosabb mutatói

Mutatók	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Vidéki átlag
Népsűrűség, 2006. 01. 01. (fő/km^2)	100,1	88,2	84,4	99,9
A 2005-ös népesség a 2000-es %-ában	96,3	97,9	96,9	99,3
15 év alattiak aránya, 2005 (%)	17,2	15,3	15,5	15,9
60 éves és idősebb népesség aránya, 2005 (%)	19,8	22,3	22,0	20,2
Vándorlási egyenleg 1000 lakosra, 2000-2005	-4,2	0,6	-0,6	1,3
Vállalkozássűrűség, 2004	4,6	5,8	4,8	6,1
Munkanélküliségi arány, 2005 (%)	12,0	7,5	11,0	7,1
Egy főre jutó jövedelem, 2005 (Ft)	476 770	545 897	494 547	564 584

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Ezután azt elemeztük, hogy a régió megyéinek azon településein, ahol létezik falusi, illetve fizetővendéglátás, hogyan viszonyulnak az ilyen (vagyis a valamelyik szállástípussal rendelkező települések) vidéki átlagához. Kezdjük elemzésünket a falusi szállásadással.

Az ilyen szállástípussal rendelkező települések népsűrűsége – Heves megye kivételével – magasabb, mint a vidéki átlag

(4. táblázat). Az elmúlt 6 év során népességük valamivel nagyobb mértékben csökkent, mint a vidéki átlag. Korszerkezet vonatkozásában itt is megfigyelhető, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében magasabb a 15 évnél fiatalabbak és kisebb a 60 éves és idősebbek aránya a vidéki átlagnál, míg a másik két megye helyzete ennél rosszabb. A vándorlási egyenleg itt is csak Heves megye tekintetében pozitív, míg a vállalkozássűrűség mindhárom megye falusi szállásadással foglalkozó településein kedvezőtlenebb, mint a megfelelő vidéki átlag. A munkanélküliség vonatkozásában jóval rosszabb helyzetben vannak az ilyen települések a vidéki átlagnál, míg az egy főre jutó jövedelem tekintetében – Nógrád megye kivételével – elmaradnak attól.

Általánosságban kimutatható, hogy a falusi szállásadással rendelkező települések társadalmi-gazdasági fejlettsége még a vizsgált megye átlagához képest is kedvezőtlen, míg a fizetővendéglátással rendelkező települések esetén ennek éppen ellenkezője igaz, vagyis az ilyen szálláshellyel rendelkező települések jobb helyzetűek, mint a megyei átlaguk.

4. táblázat

A régió megyéi és a vidék falusi szállásadással rendelkező településeinek legfontosabb mutatói

Mutatók	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Vidéki átlag
Népsűrűség, 2006. 01. 01. (fő/km^2)	96,0	54,8	95,8	61,8
A 2005-ös népesség a 2000-es %-ában	99,5	98,7	95,9	99,6
15 év alattiak aránya, 2005 (%)	18,0	15,2	14,9	15,9
60 éves és idősebb népesség aránya, 2005 (%)	21,2	23,6	23,3	21,0
Vándorlási egyenleg 1000 lakosra, 2000-2005	-2,3	3,8	-1,4	3,2
Vállalkozássűrűség, 2004	3,2	4,7	5,1	5,6
Munkanélküliségi arány, 2005 (%)	15,0	9,0	11,1	7,3
Egy főre jutó jövedelem, 2005 (Ft)	364 735	455 569	509 380	499 958

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Ha a fizetővendéglátással rendelkező településeket hasonlítjuk a megfelelő vidéki átlaghoz (5. táblázat), akkor a demográfiai mutatók tekintetében lényegében az előzőekhez hasonló megállapításokat tehetünk, vagyis: a régió megyéi közül a fizetővendéglátással rendelkező települések népsűrűsége magasabb, fogyása gyorsabb, mint a fizetővendéglátással rendelkező települések vidéki átlaga. Korszerkezet vonatkozásában itt is Borsod-Abaúj-Zemplén van viszonylag kedvező helyzetben, s bár az elvándorlás általános jelenség a régióban, éppen e megyében a legjelentősebb. A vállalkozássűrűség csak Hevesben kedvezőbb a vidéki átlagnál, s ez a helyzet az egy főre jutó jövedelemmel is. Sajnálatos módon a munkanélküliségi arány mindenütt magasabb, mint a vidéki átlag.

Mint az a legtöbb mutató vonatkozásában megállapítható, a régió megyéinek falusi szállásadással, illetve magánszállásadással rendelkező településeinek társadalmi-gazdasági fejlettsége, illetve folyamatai sok tekintetben kedvezőtlenebbek az ilyen szállásadással rendelkező települések vidéki átlagánál.

5. táblázat

A régió megyéi és a vidék fizetővendéglátással rendelkező településeinek legfontosabb mutatói

Mutatók	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Vidéki átlag
Népsűrűség, 2006. 01. 01. (fő/km^2)	326,9	274,7	296,4	199,9
A 2005-ös népesség a 2000-es %-ában	94,7	96,5	94,2	98,4
15 év alattiak aránya, 2005 (%)	15,2	14,1	14,6	14,9
60 éves és idősebb népesség aránya, 2005 (%)	20,5	21,3	21,6	20,3
Vándorlási egyenleg 1000 lakosra, 2000-2005	-7,3	-3,7	-5,3	-0,9
Vállalkozássűrűség, 2004	6,3	8,3	6,6	7,7
Munkanélküliségi arány, 2005 (%)	9,1	5,9	10,4	5,7
Egy főre jutó jövedelem, 2005 (Ft)	590 645	696 973	590 303	635 297

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

MAGÁNSZÁLLÁS FÉRŐHELYEI

Észak-Magyarország magánszállás férőhelyeinek eloszlása a 2005-ös adatokat vizsgálva területileg meglehetősen egyenlőtlen. A szálláshelyek számát abszolút értékben vizsgálva ugyan Borsod-Abaúj-Zemplén a legmeghatározóbb, de az egy lakosra, illetve az egy vendéglátóra jutó szálláshelyek számát tekintve már más a helyzet (6. táblázat).

6. táblázat

Magánszálláshelyek férőhelyeinek megoszlása Észak-Magyarországon, 2005

Terület	Szállásférőhelyek megoszlása (%)	Egy lakosra jutó szálláshely	Egy vendéglátóra jutó szálláshely
Borsod-Abaúj-Zemplén	51,3	19,0	5,5
Heves	40,6	29,5	3,7
Nógrád	8,1	9,6	6,2
Észak-Magyarország	100,0	20,3	4,9

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

A továbbiakban a magánszálláshelyek területi elhelyezkedését települési szinten igyekeztünk vizsgálni. Az összehasonlítást úgy oldottuk meg, hogy a magánszállással rendelkező településeken az 1000 lakosra jutó szállásférőhelyek számának vidéki átlagát számítottuk ki, s ehhez az értékhez hasonlítottuk a régió településeinek hasonló adatát. Megállapítható, hogy a régió azon települései közül, ahol létezik magánszálláshely, csak 95-ben nagyobb a népességarányos számuk a vidéki átlagnál, vagyis vidéki viszonylatban elterjedtségük nem tekinthető általánosnak. A vidéki átlagnál magasabb aránnyal rendelkező települések 64%-a Borsod-Abaúj-Zemplén, 22%-a Heves és csupán 14%-a van Nógrád megyében. Területileg lényegében négy nagy csomópontot lehet elkülöníteni, ahol a magánszállások népességre vetített aránya kiugróan magas: Aggtelek térsége, Zemplén, Mátra-Bükk térség és a Tisza-tó környéke. A magánszállásadás népességhez viszonyított értékének térképét (2. ábra) és az általunk különösen kedvezőnek ítélt – a vidéki átlag kétszeresénél jobb helyzetben levő – települések listáját lásd később!

Falusi szállásadás

A falusi szállásadás tekintetében megállapítható, hogy 2000 és 2005 között mind a vendéglátók számában, mind pedig a szállásférőhelyek számában nagyobb növekedés zajlott a régióban, mint a vidéki átlag. A szállásférőhelyek számát tekintve 2005-ben a 2000-es érték 168%-át mérhetjük Hevesben, 195%-át Borsod-Abaúj-Zemplénben és 253%-át Nógrádban, míg a vidéki változás a jelzett időszakban csupán 133%.

A 7. táblázat adatait vizsgálva megállapítható, hogy míg a vendéglátók és a vendégek számát tekintve a régióban Borsod-Abaúj-Zemplén van a legjobb helyzetben, addig a vendégéjszakák viszonylatában már Heves megye.

Az elmúlt öt év folyamatai közül a vendégéjszakák számának és az átlagos tartózkodási időnek a változását emeljük ki. Megállapítható, hogy a három megye közül csak Nógrádban csökkent a vendégéjszakák száma 2000-hez képest, míg a másik két megyében a vidéki átlagot meghaladó növekedés történt. Átlagos tartózkodási idő vonatkozásában országosan csökkenés történt, melyhez képest Nógrád megyében jóval nagyobb, Borsod-Abaúj-Zemplénben átlag körüli, míg Hevesben annál valamivel kisebb mértékű csökkenés zajlott (3. ábra).

A falusi szállások forgalmi adatait a vidéki átlaghoz viszonyítva megállapítható (8. táblázat), hogy Hevesben és Nógrádban az egy vendéglátóra jutó átlagos vendégéjszaka szám magasabb, mint a vidéki átlag, míg Borsodban attól kissé elmarad. Annak ellenére, hogy az elmúlt hat év folyamán lényegében folyamatosan, a vidéki átlagnál nagyobb mértékben nőtt a külföldi vendégek és vendégéjszakák száma a régióban, megállapítható, hogy arányuk a legtöbb esetben még mindig alacsony. Az átlagos tartózkodási idő kapcsán fentebb jelzett csökkenése ellenére Heves megyében még mindig hosszabb tartózkodást regisztrálhatunk, mint a vidéki átlag, míg a többi megyében ennél valamivel alacsonyabb értékeket.

7. táblázat

A falusi szállásadás legfontosabb adatai, 2005

Megnevezés	Vendéglátó	Vendég	Külföldi vendég	Vendégéjszaka	Külföldi vendégéjszaka	Átlagos tartózkodási idő
Borsod-Abaúj-Zemplén	814	18 845	828	58 037	3 940	3,1
Heves	704	18 150	1 247	72 968	12 225	4,0
Nógrád	180	10 452	4 177	19 852	4 759	1,9
Régió	1 698	47 447	6 252	150 857	20 924	3,2

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

8. táblázat

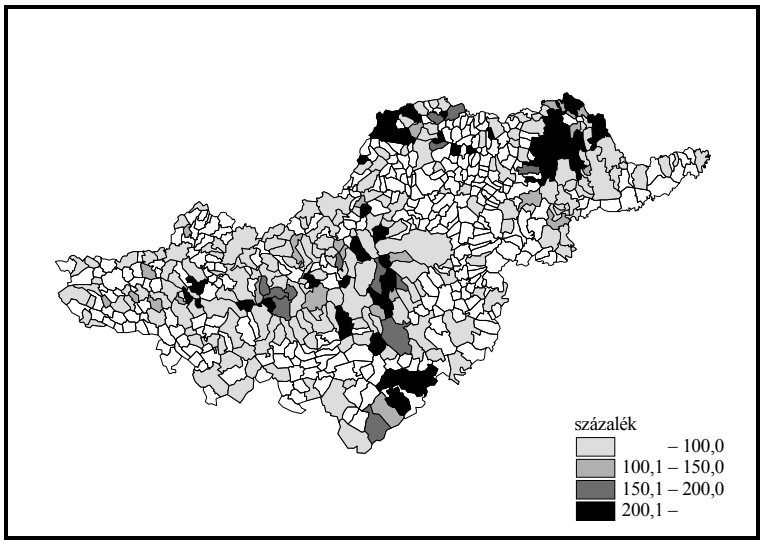
Vendégforgalmi adatok a falusi szállásadásban, 2005

Megnevezés	Egy vendéglátóra jutó vendégéjszaka	Külföldi vendégek aránya, %	Külföldi vendégéjszakák aránya, %	Átlagos tart. idő a vidéki átlag %-ában
Borsod-Abaúj-Zemplén	71,3	4,4	6,8	82,8
Heves	103,6	6,9	16,8	108,0
Nógrád	110,3	40,0	24,0	51,0
Vidéki átlag	77,4	23,7	30,2	100,0

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

2. ábra

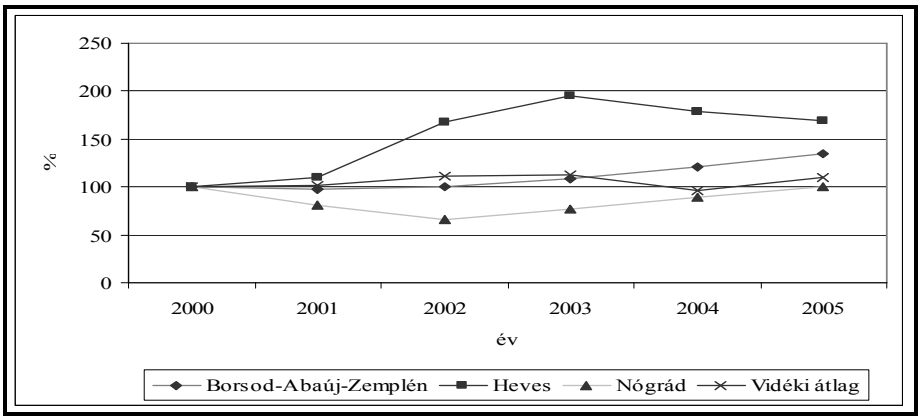
Az egy lakosra jutó magánszálláshelyek száma a vidéki átlag százalékában Észak-Magyarországon, 2005[6]

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

3. ábra

Vendégéjszakák számának alakulása a falusi szállásadásban Észak-Magyarországon, 2000=100%

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

[6] A vidéki átlag kétszeresénél jobb helyzetben levő települések: Abaújalpár, Abaújlak, Aggtelek, Alsóregmec, Arka, Baskó, Becskeháza, Bogács, Bükkszék, Cserhátszentiván, Cserépfalu, Demjén, Egerszalók, Égerszög, Felsőregmec, Felsőtold, Fony, Füzér, Gömörszőlős, Garáb, Hejce, Hollókő, Háromhuta, Irota, Jósvafő, Kishuta, Komlóska, Kozárd, Litka, Meszes, Mikóháza, Mogyoróska, Mályinka, Mátraszentimre, Nagyhuta, Noszvaj, Parádsasvár, Poroszló, Pányok, Pusztafalu, Regéc, Répáshuta, Sarud, Sima, Szögliget, Szőlősardó, Szarvaskő, Szihalom, Szilvásvárad, Telkibánya, Teresztenye, Tiszavalk, Tornakápolna, Uppony, Varbóc, Vilyvitány, Vágáshuta.

Fizetővendéglátás

A fizetővendéglátás vendéglátói és szállásférőhelyei tekintetében is kijelenthető, hogy 2000 és 2005 között Borsodban és Nógrádban is bővülés történt, melynek mértéke meghaladta a vidéki átlagot, míg Hevesben kismértékű a csökkenés. A szállásférőhelyek számát tekintve 2005-ben a 2000-es érték 99%-át mérhetjük Hevesben, 132%-át Borsod-Abaúj-Zemplénben és 127%-át Nógrádban, míg a vidéki változás a jelzett időszakban csupán 105%.

A falusi szállásadással ellentétben, a fizetővendéglátásban a vendéglátók és a forgalom vonatkozásában egyértelműen Heves megye dominál, s csak a tartózkodási idő tekintetében kedvezőbb a borsodi adat (9. táblázat).

9. táblázat

A fizetővendéglátás legfontosabb adatai, 2005

Megnevezés	Vendéglátó	Vendég	Külföldi vendég	Vendégéjszaka	Külföldi vendégéjszaka	Átlagos tartózkodási idő
Borsod-Abaúj-Zemplén	532	11 606	2 370	56 010	11 517	4,8
Heves	731	24 946	16 982	117 829	68 689	4,7
Nógrád	406	11 869	2 468	38 050	7 865	3,2
Régió	1 669	48 421	21 820	211 889	88 071	4,4

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

Az elmúlt hat év folyamatait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy míg vidéken a vendégéjszakák száma jelentős mozgások mellett lényegében stagnált, addig a régióban lassú, folyamatos a csökkenés. Az átlagos tartózkodási idő tekintetében is általános csökkenés zajlott mind vidéken, mind a régióban, igaz annak mértéke Nógrád megye kivételével kisebb volt, mint a vidéki átlag (4. ábra).

A fizető vendéglátók forgalmi adatait a vidéki átlaghoz viszonyítva megállapíthatjuk (10. táblázat), hogy az egy vendéglátóra jutó átlagos vendégéjszaka szám a régióban magasabb, mint a vidéki átlag. Az elmúlt hat év folyamán lényegében folyamatosan, a vidéki átlagnál kisebb mértékben csökkent a külföldi vendégek és vendégéjszakák száma Borsodban és Nógrádban, míg Hevesben nőtt. Megállapítható, hogy arányuk – Heves kivételével – még mindig alacsonynak tekinthető. Az átlagos tartózkodási idő tekintetében itt is csökkenést láthatunk, melynek mértéke Nógrád kivételével alacsonyabb a vidéki átlagnál. A csökkenés ellenére Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében még mindig hosszabb tartózkodást regisztrálhatunk, mint a vidéki átlag, míg Nógrádban ennél jóval alacsonyabb értékeket.

10. táblázat

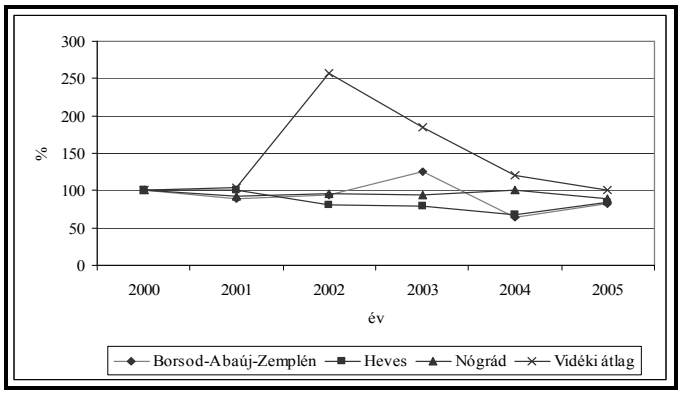
Vendégforgalmi adatok a fizetővendéglátásban, 2005

	Egy vendéglátóra jutó vendégéjszaka	Külföldi vendégek aránya, %	Külföldi vendégéjszakák aránya, %	Átlagos tart. idő a vidéki átlag %-ában
Borsod-Abaúj-Zemplén	105,3	20,4	20,6	104,2
Heves	161,2	68,1	58,3	102,0
Nógrád	93,7	20,8	20,7	69,2
Vidéki átlag	66,9	46,8	52,6	100,0

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

4. ábra

Vendégéjszakák számának alakulása a fizetővendéglátásban Észak-Magyarországon, 2000=100%

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEK ALAKULÁSA A MAGÁNSZÁLLÁSADÁSBAN

A továbbiakban azt igyekeztünk megvizsgálni, hogy az elmúlt hat év folyamatai mennyiben szolgálták a magánszállásadásban meglévő területi különbségek csökkenését, s mennyiben erősítettek rá a jelenleg is meglevő differenciákra. Vizsgálatunkban a hazai tanulmányokban gyakran szereplő *Hoover-indexet* alkalmaztuk, ami 0-tól 100%-ig terjedő skálán azt fejezi ki, hogy az egyik vizsgált jellemző (jelen esetben a magánszállásadás vendégéjszakáinak száma) mekkora hányadát kellene a kistérségek között átcsoportosítani ahhoz, hogy megoszlása pontosan megegyezzen a másik vizsgált jellemző (jelen esetben népesség) kistérségek közötti megoszlásával. Képlete:

$$h = \frac{\sum_{i=1}^{n} \left| x_i - f_i \right|}{2},$$

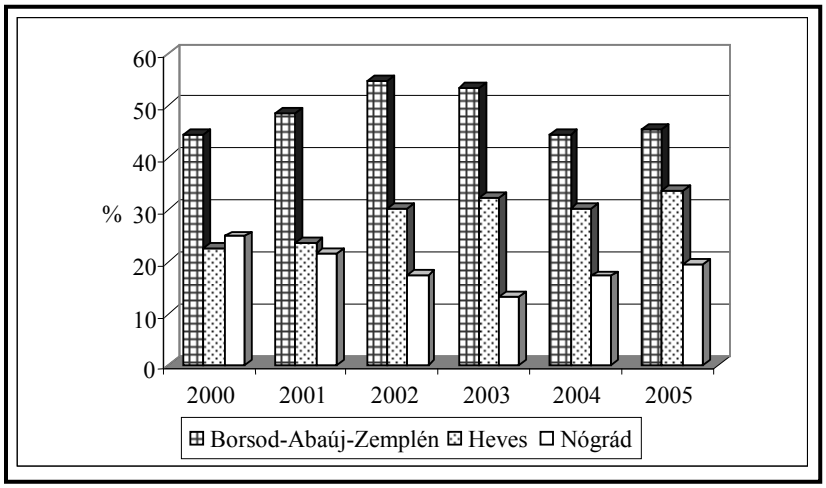
ahol x_i és f_i két megoszlási viszonyszám (esetünkben az i-edik kistérség népességének, illetve vendégéjszakáinak részesedése az adott megye össznépességéből, illetve összes vendégéjszakáiból), melyekre fennáll a következő két egyenlet: $\sum x_i=100\%$ és $\sum f_i=100\%$.

Megjegyzendő, hogy az index más felhasználásaitól eltérően a népesség és vendégéjszakák területi megoszlásának hasonlósága semmiképpen sem elvárható, hiszen a két jelenség alapvetően független egymástól. Így nem elsősorban az index abszolút értéke a legfontosabb kérdés az egyes megyék esetében, hanem az időbeli változások.

Megállapítható, hogy a vizsgált megyék ellentétes pályát írtak le a vizsgált periódusban, hiszen míg Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben differenciálódás, addig Nógrád vonatkozásában kismértékű kiegyenlítődés játszódott le. A három megyét összehasonlítva a legnagyobb területi különbségeket Borsod-Abaúj-Zemplénben találjuk, s a nagyjából hasonló alaphelyzetből induló Heves és Nógrád megyék pályái elváltak egymástól. E folyamatnak köszönhetően Heves megyében a magánszállások vendégéjszakái vonatkozásában jóval nagyobb területi különbségeket találunk, mint Nógrádban (5. ábra).

5. ábra

Magánszállásadás vendégéjszakáinak kistérségi szintű egyenlőtlenségei Észak-Magyarországon (Hoover indexei), 2000-2005

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás

A RÉGIÓ MAGÁNSZÁLLÁSADÁSÁNAK VERSENYKÉPESSÉGE

A regionális versenyképesség fogalmának értelmezési kérdéseiről és mérési lehetőségeiről napjainkban figyelemreméltó tanulmányok készültek, melynek eredményeit igyekeztünk felhasználni. E munkák bemutatják, miként lehet számszerűleg is jól megfogható és világos tartalmú társadalmi-gazdasági tényezők szorzatára bontani a relatív lakossági jövedelmeket (*Lengyel, 2000; Nemes Nagy, 2004*). Jelen esetben viszont azonos elven, a magánszállásadás vendégforgalmának adatait bontottuk komponensekre. Némi matematikai átalakítás után (az értékek logaritmusát kell venni) a szorzat átalakul egy sokkal könnyebben kezelhető összeggé, a következő formula szerint:

$$\log\left(\frac{Vendégéjszaka}{Népesség}\right) = \log\left(\frac{Vendégéjszaka}{Vendéglátók}\right) + \log\left(\frac{Vendéglátók}{Aktívkorúak}\right) + \log\left(\frac{Aktívkorúak}{Népesség}\right)$$

Mivel méréseinket a települések szintjéről kiindulva végezzük el, aktív korúaknak a 15–59 éves nőket és a 15-61 éves férfiakat tekintjük, míg népesség alatt az állandó lakosok számát értjük. A népességre vetített vendégéjszakák száma a látogatottságot mutatja, a vendégéjszakák vendéglátókra vetített értéke a kihasználtságot, a vendéglátók aktív korúakra vetített értéke az elterjedtséget, míg az aktív korúak népességen belüli aránya egyfajta korszerkezeti mérőszámként pozitív regionális erőforrásnak tekinti a minél fiatalosabb demográfiai arculatot.

Tipizálásunk alapja az egyes csoportok értékeinek a vidéki átlaghoz való viszonya az egy lakosra jutó vendégéjszakák, valamint az ezt felbontó három tényező esetén. (A népesség és az aktív korúak vidéki átlagának számításánál csak a magánszállásadással rendelkező településeket vettük figyelembe.)

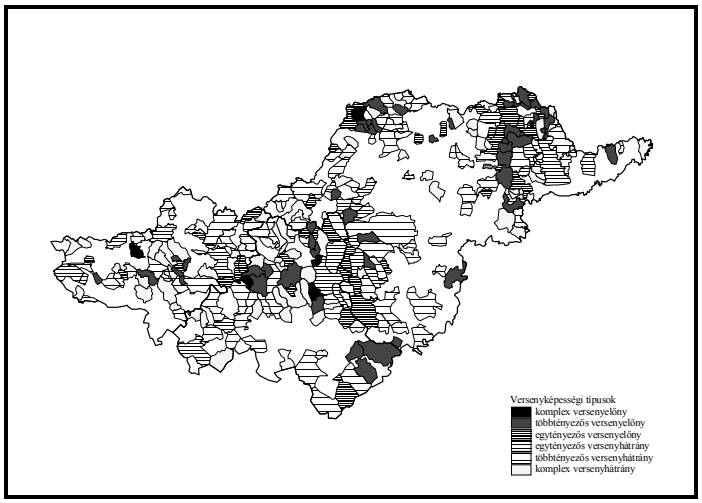
A versenyképesség fogalmánál maradva, versenyelőnyösnek tekintjük az

átlag feletti egy lakosra jutó vendégéjszakával rendelkező településeket, míg versenyhátrányosnak az átlag alattiakat. Ezen belül komplex versenyelőnyt állapítunk meg, ha a település az egy lakosra jutó vendégéjszakák mindhárom összetevőjében átlag feletti értékekkel rendelkezik, míg több-, illetve egytényezős a versenyelőny, ha kettő vagy mindössze egy tényező esetében teljesül ez a feltétel. A versenyhátrány mibenlétét ennek analógiájára értelmezzük.

Vizsgálatunkban megállapítottuk, hogy a régió települései közül hat olyan van, amely vidéki viszonylatban komplex versenyelőnnyel jellemezhető (Szarvaskő, Nógrádmarcal, Kishuta, Jósvafő, Parádsasvár, Egerszalók). 46 olyan település van, ahol többtényezős versenyelőnyt mértünk. E települések közül 35 olyan volt, ahol a vidéki átlagtól való elmaradást csupán a korszerkezet jelentette, mely véleményünk szerint hosszú távon is meghatározza a térség magánszállásadásának jövőbeli lehetőségeit. 38 olyan települést találtunk, ahol egytényezős volt a versenyelőny. E települések közül 21 esetben az elterjedtség volt vidéki átlagnál kedvezőbb. Ez tehát azt jelenti, hogy az adott településen viszonylag sokan foglalkoznak magánszállásadással, de kapacitásaik kihasználtsága és a település korösszetétele elmarad a vidéki átlagtól. Egytényezős versenyhátrányt állapítottunk meg 25 településen. Az ide tartozó települések közül 21-nél a kihasználtság volt a vidéki átlagnál alacsonyabb. A magánszállásadással rendelkező települések közül a legtöbb, szám szerint 98, többtényezős versenyhátránnyal jellemezhető. Közülük kiemelkedik az az 54 település, ahol az elterjedtség és a korösszetétel is vidéki átlag alatti. E településeken a magánszállásadás léte hosszú távon bizonytalan, hiszen jelenleg is kevesen foglalkoznak vele, s az elöregedett településen a jövőben ez még kevésbé várható. 60 olyan település van, ahol a versenyhátrány komplexnek tekinthető, így ezek jelentik a legproblémásabb településeket a magánszállásadás szempontjából (6. ábra).

6. ábra

A régió magánszállásadásának versenyképessége Észak-Magyarországon, 2005

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

TÁRSADALMI-GAZDASÁGI ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA

A továbbiakban főkomponens-analízis segítségével próbáltuk Észak-Magyarország magánszálláshelyeinek gazdasági, demográfiai, szociális változóktól való függését vizsgálni. Azért ezt a módszert választottuk, mert sokféle adattal kívántunk dolgozni, melyek klasszikus elemzési módszerekkel történő kiértékelése nehézségekbe ütközne. Főkomponens-analízis segítségével csökkenteni tudjuk a dimenziók számát (a vizsgálatban szereplő változók számát) oly módon, hogy egyrészt az eredeti változóink helyébe új, kevesebb változót helyezünk, ezek lesznek a főkomponens vektorok; másrészt pedig ezt úgy tesszük, hogy az eredeti adatokból kinyerhető információk minél kevésbé vesszenek el. A statisztikai elemzésekhez a SAS 8.2-es verziószámú szoftverét használtuk.

Az alapadatok kiválasztásánál igyekeztünk minél több heterogén változót bevonni a vizsgálatokba. Az így kialakult alapadat-táblázatunk 273*15-ös mátrix lett, soraiban Észak-Magyarország települései, míg oszlopaiban

1. 1000 lakosra jutó természetes szaporodás, 2005;
2. 1000 lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet, 2005;
3. 1000 lakosra jutó helyi önkormányzatok tárgyévi bevételei (1000 Ft), 2005;
4. 1000 lakosra jutó magánszállásadás vendéglátóinak száma, 2005;
5. 1000 lakosra jutó magánszállásadás férőhelyeinek száma, 2005;
6. 1000 lakosra jutó vendégek száma a magánszállásadásban, 2005;
7. 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma a magánszállásadásban, 2005;
8. 1000 lakosra jutó működő háziorvosok száma (12. 31-én), 2005;
9. 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek száma, 2005;
10. 1000 lakosra jutó általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban, 2005;
11. 1000 lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma, 2005;
12. 1000 lakosra jutó adófizetők száma, 2005;
13. 1000 lakosra jutó összes személyi jövedelemadó (1000 Ft), 2005;
14. 1000 lakosra jutó ISDN vonalak száma, 2005;
15. 1000 lakosra jutó nyilvántartott álláskeresők száma összesen, 2005;

változók kerültek. Az adatok mértékegysége és nagysága is változó, így a vizsgálatok előtt standardizálni kellett a változókat.

A főkomponens-analízis, a főkomponensek kiszámítása végeredményben egy bázis-transzformáció, ahol az új bázis elemei a főtengelyek. Egy koordinátatranszformációt hajtottunk végre, olyan formában, hogy megkerestük azokat az a_i vektorokat (ezek éppen az alapadatmátrix korrelációs mátrixának sajátértékeihez tartozó sajátvektorok), melyekre $X_{st}*a_i^{tr}$ szórása maximális (X_{st} a standardizált alapadat-mátrix). Az így létrejövő $Y_i = X_{st}*a_i^{tr}$ vektorokat nevezzük főkomponens vektoroknak. Azaz ezek mentén a legnagyobb az értékek szóródása, innen szemlélve adódnak a legnagyobb eltérések. A megtartott főkomponenseket a variancia tömörítéseként foghatjuk fel. A részszámításokat csak érintőlegesen tárgyaljuk, a hely szűke miatt inkább az eredményekre koncentrálunk.

Az első főkomponenssel a legszorosabb kapcsolatban az 1000 lakosra jutó magánszállásadás vendéglátóinak száma, az 1000 lakosra jutó magánszállásadás férőhelyeinek száma, az 1000 lakosra jutó vendégek száma a magánszállásadásban, az 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma a magánszállásadásban és az 1000 lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma van. Azaz az első változónk a *magánszálláshelyek* tulajdonságait tömöríti magában.

A második főkomponensnek az 1000 lakosra jutó adófizetők száma, az 1000 lakosra jutó összes személyi jövedelemadó, az 1000 lakosra jutó ISDN vonalak száma és az 1000 lakosra jutó nyilvántartott álláskeresők száma (ez utóbbival ellentétes előjellel) van a legerősebb kap-

csolatban. Azaz ez a komplex változó a *gazdaság teljesítményét* méri.

A harmadik főkomponens az 1000 lakosra jutó működő háziorvosok számával, az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyek számával, az 1000 lakosra jutó általános iskolai tanulók számával van a legmarkánsabb kapcsolatban. Magyarán ez a főkomponens a *szociális ellátásért* felel.

A negyedik főkomponens az 1000 lakosra jutó természetes szaporodással, az 1000 lakosra jutó belföldi vándorlási különbözettel és az 1000 lakosra jutó helyi önkormányzatok tárgyévi bevételeivel van a legintenzívebb kapcsolatban. Ez a változó méri a *demográfiai* hatásokat.

A bázisunk előállítása után mátrixszorzással kapjuk a főkomponens vektorokat a fentebb leírtak szerint. Ezek mindegyike 273 sorból és egy oszlopból áll. Minden egyes településhez minden egyes főkomponens egy számot rendel hozzá. Azaz az eredeti változóink helyébe léptetjük ezeket a redukált változókat.

A magánszálláshelyek gazdasági, szociális ellátottság, demográfiai dimenziók mentén történő elemzését végezzük el a továbbiakban. Azaz megvizsgáljuk az első-második, első-harmadik és elsőnegyedik főkomponens-párok egymáshoz viszonyított elhelyezkedését.

A 7. ábra x-tengelyén a magánszálláshelyek jellemzői, míg az y-tengelyen a gazdasági mutatók helyezkednek el. Természetesen a tengelyek pozitív irányában növekszenek az 1000 lakosra jutó arányai a fenti komplex mutatóknak. Teresztenye település különül el legjobban a többiektől, ahol a legmagasabb a magánszálláshelyek aránya, a gazdasági mutató értéke viszont a legrosszabb. Általánosságban elmondható, hogy ahol az átlagnál magasabbak a magánszálláshelyek arányai, ott a gazdasági mutatók értéke átlag körüli. Ilyen település például Bogács, Hollókő, Varbóc, Regéc, Mogyoróska stb. A jó gazdasági teljesítőképességekkel pedig átlagos magánszálláshely-arányok párosulnak, mint Eger, Gyöngyös, Tiszaújváros, Mátraszentimre esetében.

A 8. ábra a magánszálláshelyek és a szociális ellátottság (körzeti orvos, óvoda, általános iskola) viszonyát mutatja Észak-Magyarország településeire. Teresztenye itt is kitűnik, ahol a magánszállásadás jelentős számával arányos jó szociális mutatók párosulnak. Az ábránk az x-tengelyre közelítőleg szimmetrikus, azaz a szociális ellátottságnak közvetlenül nincs kimutatható kapcsolata a magánszálláshelyekkel. Például míg Mogyoróska, Varbóc, Nagyhuta, Tornakápolna esetében az átlag feletti magánszállásadás rosszabb szociális ellátottsággal párosul, addig Egerszalók, Hollókő, Aggtelek, Bogács stb. esetén jobbal.

A 9. ábra a komplex demográfiai ismérvet mutatja a magánszálláshelyek függvényében. Az előbbieknél jellemzőbb origó körüli központot figyelhetünk meg, azaz az átlagos demográfiai viszonyoknak, átlagos magánszállás szám felel meg. Ez alól kivételt jelent Pányok, Szentistván, Cserhátszentiván, Mátraszentimre, Arka, Abaújvár és Teresztenye.

Megjegyzendő, hogy amennyiben a településeinket nem regionális szinten szemléljük, hanem megyénként, úgy Heves megye esetén teljesül közelítőleg lineáris összefüggés a gazdasági mutató és a magánszálláshelyek száma között (10. ábra).

Lehetőség van nem csupán 1000 lakosra vonatkozó arányokkal, hanem volumen adatokkal is dolgozni. Ebben az esetben az alapadatainkhoz hozzávesszük a lakónépességet (2006. január 1.), az összes többi változó megmarad, csak nem az 1000 lakosra vonatkozó arányokkal:

1. Lakónépesség száma, 2006. január 1.;
2. Természetes szaporodás, 2005;
3. Belföldi vándorlási különbözet, 2005;
4. Helyi önkormányzatok tárgyévi bevételei (1000 Ft), 2005;

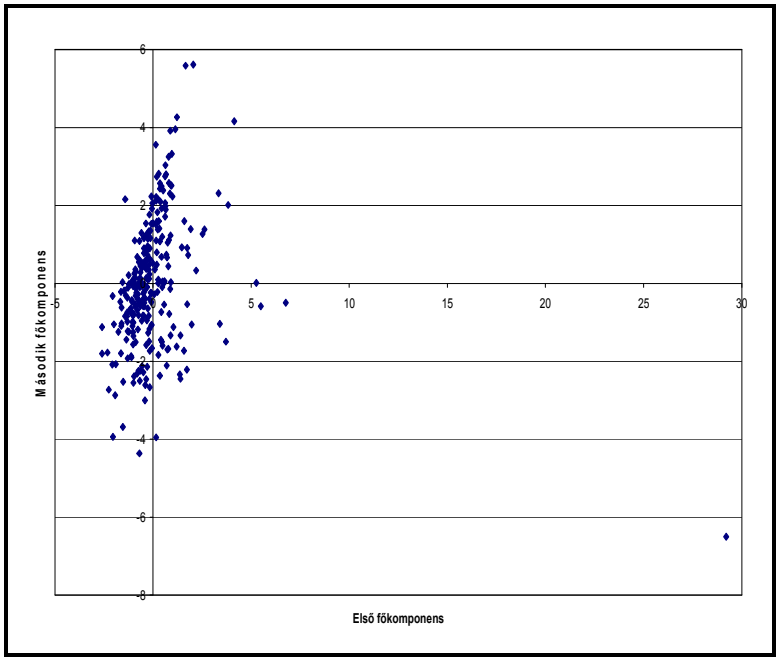
5. Magánszállásadás vendéglátóinak száma, 2005;
6. Magánszállásadás férőhelyeinek száma, 2005;
7. Vendégek száma a magánszállásadásban, 2005;
8. Vendégéjszakák száma a magánszállásadásban, 2005;
9. Működő háziorvosok száma (12. 31-én), 2005;
10. Óvodai férőhelyek száma, 2005;
11. Általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban, 2005;
12. Regisztrált vállalkozások száma, 2005;
13. Adófizetők száma, 2005;
14. Összes személyi jövedelemadó (1000 Ft), 2005;
15. ISDN vonalak száma, 2005;
16. Álláskeresők száma összesen, 2005.

Így összesen két sajátvektorunk lesz, melyek a teljes variancia több mint 93%-át magyarázzák. A sajátvektorok koordinátáiból látható, hogy a második vektor felelős a magánszálláshelyekért, míg az első az összes többi mutatót összesítve méri.

A főkomponens-vektorokat mutatja a 11. ábra. Az alakja eltér az előzőektől, hiszen egy erős origó körüli tömörülés kezdőponttal két szimmetrikus szakaszt láthatunk. A lenti esetében egy gyenge környezet – átlagnál rosszabb első főkomponens értékekkel –, míg a fentinél jó gazdasági-társadalmi mutatók esetén emelkedő magánszálláshely számmal. A leszálló ágban inkább Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések vannak, míg a fentiben többnyire Heves és Nógrád megyeiek.

7. ábra

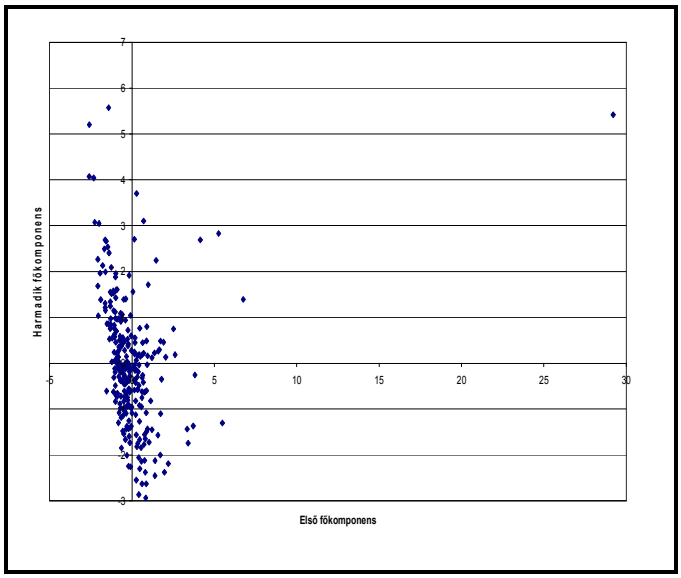
Az első és a második főkomponens közötti kapcsolat

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

8. ábra

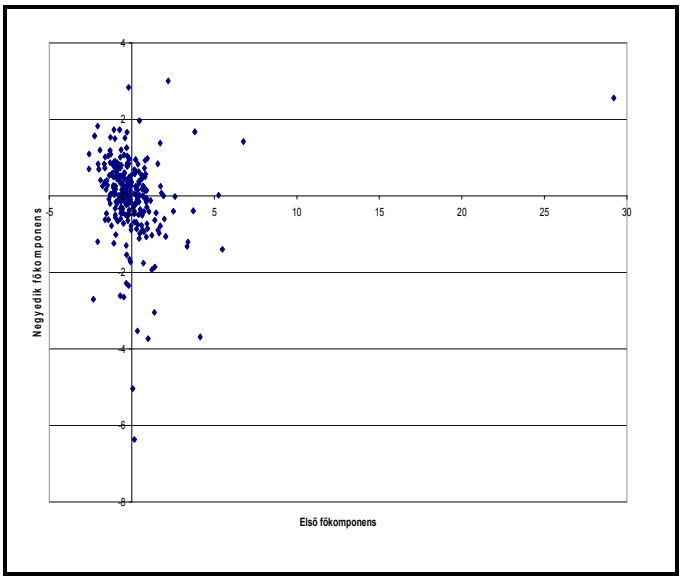
Az első és a harmadik főkomponens közötti kapcsolat

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

9. ábra

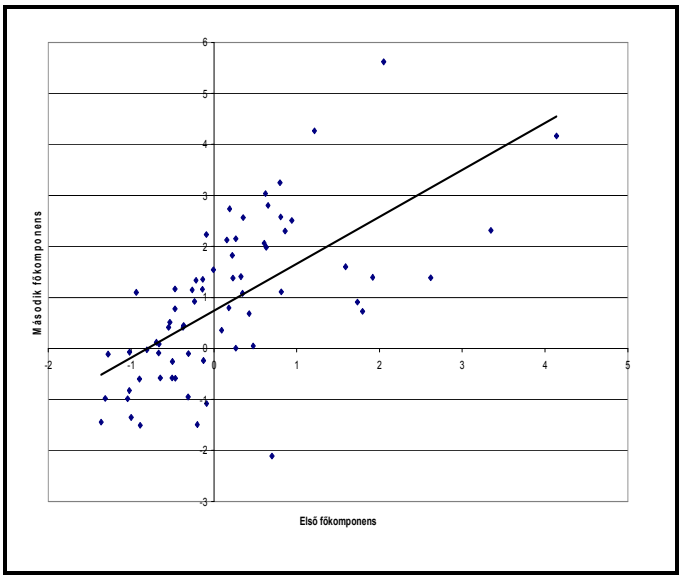
Az első és a negyedik főkomponens közötti kapcsolat

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

10. ábra

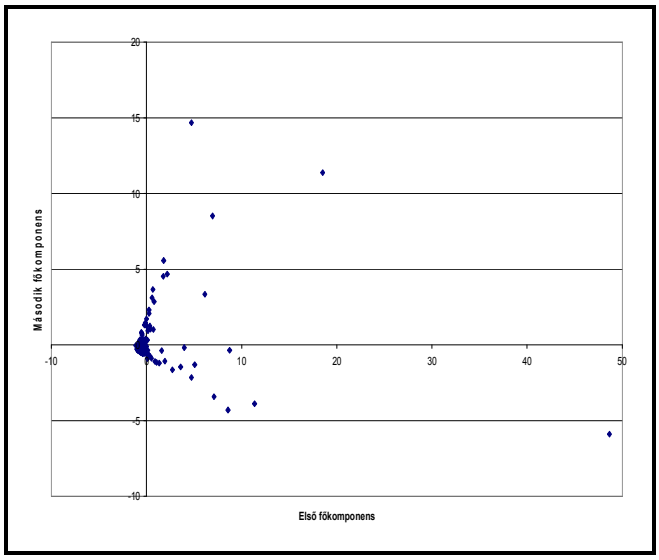
Az első és a második főkomponens közötti kapcsolat Heves megyében

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

11. ábra

Az első és a második főkomponens közötti kapcsolat volumen adatok felhasználása esetén

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Dávid L. – Bujdosó Z. – Patkós Cs. (2003): A turizmus hatásai és jelentősége a területfejlesztésben. In: Süli-Zakar I. (szerk.): A terület és településfejlesztés alapjai. Egyetemi tankönyv, Dialóg Campus Tankönyvek, Budapest-Pécs, 433-453. pp. – (2) Fehér I. – Kóródi M. (2007): A vidéki turizmus diverzifikációs sajátosságai. Agroinform http://www.agroinform.com/files/aktualis/pdf_agroinform_20070104102814_turizmus.pdf – (3) http://www.meh.hu/kormany/kormanyulesek/leirat/20070607.html – (4) Kovács D. (2003): Falusi turizmus- rendszerszemléletű közelítésben. http://miau.gau.hu/miau/60/fanclub/mfc02/5.doc – (5) Kovács D. (2003): „Falusi és vidéki turizmus" értelmezése a nemzetközi irodalomban. In: Kovács D. (szerk.): A falusi turizmus hagyományai. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 57-68. pp. – (6) Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, 12. sz. 962–987. pp. – (7) Nemes Nagy J. (2004): Új kistérségek, új városok. Új versenyzők? Regionális Tudományi Tanulmányok, 9. sz. 5-42. pp. – (8) Székely Cs. – Györök B. – Kovács A. (2003): Családi gazdaságok menedzsment információs rendszerének továbbfejlesztése. Gazdálkodás 5. különkiadás, XLVII. évf., 13-22. pp. – (9) Szűcs I. (szerk.) – Tenk A. (1999): A mezőgazdaság szerepe a halmozottan hátrányos helyzetű térségek fejlesztésében. Budapest, MTA Stratégiai Kutatások, 299 p. – (10) Wachtler I. (2000): Falusi turizmus Heves megyében. Gazdálkodás XLIII. évf. 2. sz. 38-44. pp. – (11) Wachtler I. (2002): Falusi turizmus. PHARE-program által támogatott jegyzet. SZIE GMFK Gyöngyös, 1-131. pp.